

STADSHOLMEN

SÖDERMALM 10:35

STADSGÅRDSHISSEN

Renstiernas gata 1

SÖDERMALM

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

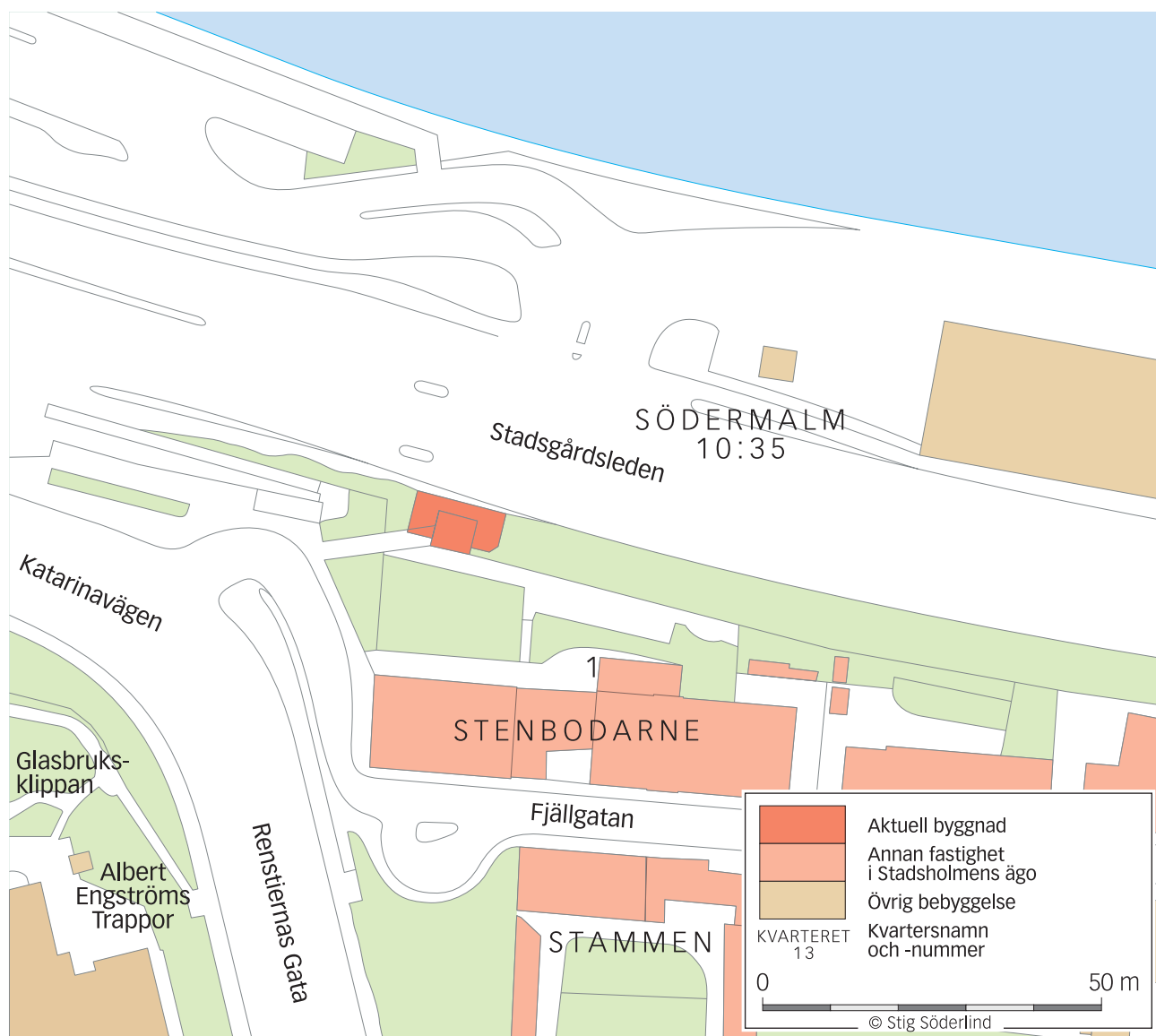
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

INNAN STADSGÅRDSLEDEN MED BILTRAFIKEN FANNS VAR HISEN TYDLIGARE EN DEL AV HAMNMILJÖN. DE TVÅ DÖRRARNA INNE I TEGELHUSET GICK TILL DE TVÅ HISSKORGARNA. OKÄND FOTOGRAF ÅR 1908. SSM CF697.

Stadsgårdshissen sattes upp medan det fortfarande fanns en stark koppling mellan bostäderna på berget och arbetsplatserna i hamnen nedanför. Både den nedre och den övre delen är omsorgsfullt utformade.

Den övre påminner om ett lätt lusthus i trä och den nedre med mer tyngd anknyter till tidens industriarkitektur i tegel, till exempel det samtida Stora Tullhuset på kajen intill. Hissen som transportmedel miste sin betydelse när andra kommunikationsmedel som spårvagnar och bussar blev allt vanligare.

Stadsgårdshissen, är grönvärderad enligt Stockholms Stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Detta innebär att fastigheten har ett särskilt kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Stadsgårdshamnen sträcker sig från Slussen mot Danviken. Namnet Stadsgården är belagt från 1400-talet då stadens skeppsvarv låg här. Hamnen präglas av den stora klippan som reser sig upp mot söder. Tidigare sluttade berget ner mot vattnet men har efter sprängningsarbeten under 1800-talet och senare förvandlats till en lodrät vägg. Många av husen på berget ovanför beboddes av personer verksamma inom sjöfarten eller som arbetade vid

MÄNNEN PÅ BILDEN ÄR ARBETSLAGET SOM SPRÄNGDE FRAM STADSGÅRDEN. OKÄND FOTOGRAF, 1870-1880-TAL. SSM F26003.

något av skeppsvarven. Omkring sekelskiftet 1800 anlades Söderbergs trappor för att arbetarna skulle få en enklare väg ner till hamnen. Enligt *Ny Illustrerad Tidning* 1882 var det strump- och tröjvävarfabrikören Johan Söderberg som bekostade bygget. Han ägde en bergstomt strax väster om trapporna och en klappbrygga på kajen nedanför. Under 1870- 1880-talet byggde staden ut en ordentlig kaj från Slussen till Söderbergs trappor. Man anlade också järnväg. I hamnen lade utrikestrafiken till liksom styckegodsl leveranser. Stora Tullhuset på kajen byggdes för tullens administration men också för hanteringen av varor. År 1907 stod Stadsgårdshissen klar för hamnarbetarna som lättare kunde ta sig ner från sina bostäder på berget. Både Stora Tullhuset och Stadsgårdshissen ritades av fastighetskontorets husbyggnadsavdelning, då ledd av Ferdinand Boberg. Söderbergs trätrappor kom tiden att ersättas av en stentrappa. Under 1970-talet försvann styckegods- trafiken från hamnen. Stadsgårdshissen som haft ett sviktande underlag av resenärer stängdes. Nere i hamnen drogs den stora motortrafikleden Stads-

gårdsledan fram och skiljde av hamnen från hissen och berget. Utlandstrafiken finns idag i viss mån kvar i form av Finlandsbåtarna. I Stora Tullhuset har Fotografiska museet öppnat.

HISTORIK

Stadsgårdshissen uppfördes

Initiativtagare till hissens byggande var konsuln av Panama, Erik Wilhelm Djurling. Han donerade pengar till flera projekt i Katarina församling, förutom hissen bland annat en barnkoloni samt Sturemonumentet på Katarina kyrkogård. Konstruktionsritningarna till hissen kom från Graham Brothers 1906. Det var en firma som startats av två skotska bröder där den ene arbetat med hisskonstruktioner i USA. Deras hissar blev snabbt mycket populära. Hissens övre och nedre del ritades av fastighetskontorets husbyggnadsavdelning, då ledd av Ferdinand Boberg. Tidningen *Hvar 8:e dag* skrev inför öppnandet 1907 att hissen var fullt modern och driven med elektricitet. Medan hissen var i drift fanns det en biljettkur framför bron till det övre

IDAG FINNS INGET UTRYMME MELLAN HISSEN OCH TRAFIKLEDEN. DÖRRAR OCH FÖNSTER ÄR MED ETT UNDANTAG MÅLADE BLINDÖPPNINGAR.
FOTO: J. MALMBERG.

trähuset. Hissen hade två hisskorgar med plats för tio personer i varje.

Hissen var välanvänd under 1900-talets första decennier men användes sedan allt mindre. Många nya kommunikationsmedel, till exempel spårvagnar och bussar, konkurrerade med hissen om passage-rarna. Med bättre kommunikationer behövde arbetskraften inte heller bo lika nära arbetsplatsen. På 1960-talet var siffrorna mycket låga och hissen stängdes i början av 1970-talet. År 1974 ansökte stadens hamnstyrelse om rivning. Något beslut togs inte på flera år och hissen förföll allt mer.

Upprustning och renovering

Under åren 1982 – 1983 renoverades den övre delen av hissen och inreddes till ateljé. Det var konstnären Carl Anton Axelsson som på egen bekostnad genomförde renoveringen. Fasaden målades gul

vilket enligt en färganalys skulle vara den ursprungliga färgen. Golvnivån höjdes i större delen av rummet eftersom fönsteröppningarna tidigare låg högt över golvnivån. Vatten drogs in och en liten toalett installerades med tank under golvet. Flera av fönstren byttes till treglasfönster. Järnkonstruktionerna i rummets tak behölls till en del.

År 2008 renoverades hela hisskonstruktionen en av den nuvarande förvaltaren AB Stadsholmen. Renoveringen omfattade stålkonstruktionen, den nedre tegelbyggnaden och den övre träbyggnaden. Den övre trädelen målades och fick ett nytt plåttak. En ny färgundersökning ledde till slutsatsen att den ursprungligen varit grön i två nyanser, vilket den åter blev. Av praktiska skäl behölls flera av de fönster som satts in under sent 1900-tal men ett ursprungligt fönster fanns enligt renoveringshandlingarna kvar och renoverades. Ytterligare fönster mot väster och

HISSENS ÖVRE DEL HAR ÅTERFÅTT SIN URSPRUNGLIGA FÄRG VID DEN SENASTE RENOVERINGEN. FOTO: J. MALMBERG.

söder byttes till nytillverkade men av ursprunglig utformning.

BYGGNADSBESKRIVNING

Exteriör

Hisstommen är utförd av svartmålat stål.

Den nedre byggnaden är en våning hög med fasad av oputsat tegel och bårder av färgat, glaserat tegel. Sockeln är av granit och pulpettakets är plåtklätt. Fönster- och dörröppningar kröns av valv, vid huvudentrén med inslag av kalksten. Även takets små torn har kalkstenskrön. Mot kajen vänder sig huvudentrén och två fönsteröppningar. Det finns också en dörröppning och ett fönster mot öster och en dörröppning mot väster. Alla öppningar utom den mot väster är blindfönster och blinddörrar utformade lika de ursprungliga dörrbladen och fönsterbågarna. Dörren mot väster är indragen från fasadliv där ett järngaller stänger öppningen. Även här är glasade partier av dörren endast målade.

Den övre byggnaden nås från väster och gatan via en järnbro stängd med järngrindar. Byggnaden är av trä, grönmålad, och med svart, plåttäckt tälttak.

Porten är en pardörr med spröjsat överljusfönster, intill finns ett fönster indelat med spröjs. Åt norr, söder och öster finns två fönster per sida. Byggnadens nedre del har stående panel medan den övre har liggande, profilerad panel.

Interiör

Den nedre byggnaden av tegel innehåller två maskinrum där maskineriet är bevarat. Golven är av cement, väggar och tak putsade. Entrérummets väggar är delvis av glaserat kakel, delvis putsade. De två dörröppningarna mot hisschaktet har profilerade dörrfoder. I taket finns en profilerad list, golvet är mönsterlagt med klinker. Innanför dörren i öster finns ett litet entrérum med mönsterlagt golv av röda och vita plattor. Mellanväggarna är av betong.

Den övre byggnaden av trä har en liten entréhall innanför entrén där den ursprungliga golvnivån är bevarad. En trätrappa leder upp till det högre ataljeplanet. Fönstren är dels spröjsade och med enkla glas, dels vändbara treglasfönster där spröjsverk satts fast utanför glaset. Delar av hissens järnkonstruktion är synlig i rummets tak och i fönstren.

FÖNSTRET TILL VÄNSTER ÄR EN KOPIA AV DE URSPRUNGLIGA, SPRÖJSADE FÖNSTREN. FÖNSTREN TILL HÖGER ÄR VÄNDBARA MED ETT KLUMPIGARE, UTANPÄLIGGANDE SPRÖJSVERK. FOTO: J. MALMBERG.

I TAKET HAR DELAR AV HISSENS JÄRNKONSTRUKTION LÄMNATS SYNLIGA. FOTO: J. MALMBERG.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.